

Hátrányos helyzetű gyermekek a könyvtárban

Közismert tény, hogy a rendszerváltozás igazi vesztese a gyermekek. A piacgazdálkodásra való áttérés és az ezt a folyamatot követő társadalmi átrendeződés, a politikai csatározások nem kívánatos kísérői megjelentek a gyermekek létét, személyiségfejlődését meghatározó családokban, s az átalakuló (immár áttekinthetetlen) iskolarendszerben, képzési formákban, társadalmi és kulturális környezetünkben. Rohamosan nő a jelen és jövő tekintetében egyre jobban elbizonytalanodó, beilleszkedési és identitászavokkal küzdő, értékvesztő és értéktévesztő, problémáival magára hagyott gyermekek és fiatalok köre. Mindehhez hozzájárul a különféle biológiai, pszichikai sérüléseket elszenvedő gyermekek számának növekedése is.

Az információs társadalom kiépülésének jelen szakaszában fel kell ismerünk, hogy a tartalmas, társadalmi és egyéni szempontból értelmes élethez, a hátrányok leküzdéséhez az esélyegyenlőséget a mindenkor szükséges és elégséges információ (tény, adat, magatartásminta, alternatív megoldási lehetőségek, stb.) és tudás megszerzése biztosíthatja. Ehhez kapcsolódóan a könyvtárak gyermekszolgálatának óriási feladatai és tág lehetőségei vannak a gyermekek segítésében – többek között az otthonos, meleg, bizalomteli légkör biztosítása területén, a figyelem, a megértés, az adekvát problémakezelés nyújtásában, az érdeklődés felkeltésében, valamint a differenciált információnyújtásban és az információ önálló elérése technikáinak készsége fejlesztése területén.

E témakör a hazai könyvtárosképzésben nem a mai szükségleteknek megfelelően kap helyet, a gyermekkönyvtáros szakképzés és továbbképzés szinte teljesen hiányzik a képzési rendszerből, a vonatkozó szaksajtó is szegényes, így a gyermekkönyvtárakban dolgozó kollégák magukra maradnak gyermekolvasóik problémáinak kezelésében. A hiányosságokat folyamatosan jelezve a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciója szűkös lehetőségei között évek óta próbálkozik a hiányok pótlásával.

1998. május 29–30-án a tapolcai Városi Könyvtár és Tapolca Város Önkormányzata vendégeként a *Gyermekkönyvtáros Szekció országos konferencia keretében*, mintegy 70 résztvevővel tekintette át a gyermekkönyvtárakban jelentkező hátrányok típusait s a hátrányok enyhítésében nyújtható segítség lehetőségeit.

Az utóbbi két évtizedben a felnőtt társadalom érdeklődése világszerte a gyermekek felé fordult. A Nemzetközi Gyermekévet (1979) követte az ENSZ Gyermekek Jogairól szóló Egyezményének (1989) megkötése, melyhez 1990-ben Magyarország is csatlakozott. 1989-ben a gyermekekkel foglalkozó szakterületek képviselőiből megalakult a Gyermekérdekek Magyarországi Fóruma, mely hozzájárult a gyermekek helyzetének feltérképezéséhez. Kiadványaiban társadalmi jelzőszámok alapján mutatja be a magyar gyermekek romló tendenciát mutató életkörülményeit (pl. Jelentés a magyar gyermekek helyzetéről. Bp. 1990., 1992.), felhívja a figyelmet a halaszthatatlan tennivalókra. Az 1997. évi 31. törvény mint-

egy 100 év után újra rendezzi a gyermekvédelem hazai feladatait, erősítve a család szerepét és a megelőzés fontosságát. Az 1998. évi 26. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról rendelkezik. E rég várt törvények megerősítést és segítséget adnak a jövőben a gyermekekkel foglalkozók számára munkájukhoz.

Mihály Ottó, az Országos Közoktatási Intézet igazgatója bevezető előadásában többek között megállapította, hogy a gyermekek hátrányos helyzete nem növekedett a rendszerváltás után. Ugyanis a mérőszámok szerint az óvodai ellátás 98%-os, a beiskolázás 99%-os, a tanulók 90%-a időben fejezi be a 8. osztályt, s 92%-uk tovább tanul. A 10 éves kötelező oktatás bevezetésével a hátrányos helyzet fölfelé tolódik, a középfokú oktatás irányába. A korábbi kutatások a lakás, az iskolázottság és a települési viszonyok alapján vizsgálták a gyermekek helyzetét, az új vizsgálatok bebizonyították, hogy a szignifikáns tényezők a szülők iskolai végzettsége és a családi könyvtárak léte és nagysága. A tanuláshoz való viszony alakulásában az anya könyvhöz való viszonya játszik döntő szerepet. Hátrányos helyzet inkább a fiúk esetében áll fenn, főként ha kis településen, csonka családban élnek, szüleik alacsony iskolai végzettségűek, s a családban 200 kötetnél kevesebb könyv van. A gyermekekkel foglalkozó könyvtárosok az itt vázolt általános képnél rosszabb helyzetet tapasztalnak a gyakorlatban, s erről beszámoltak a konferencián.

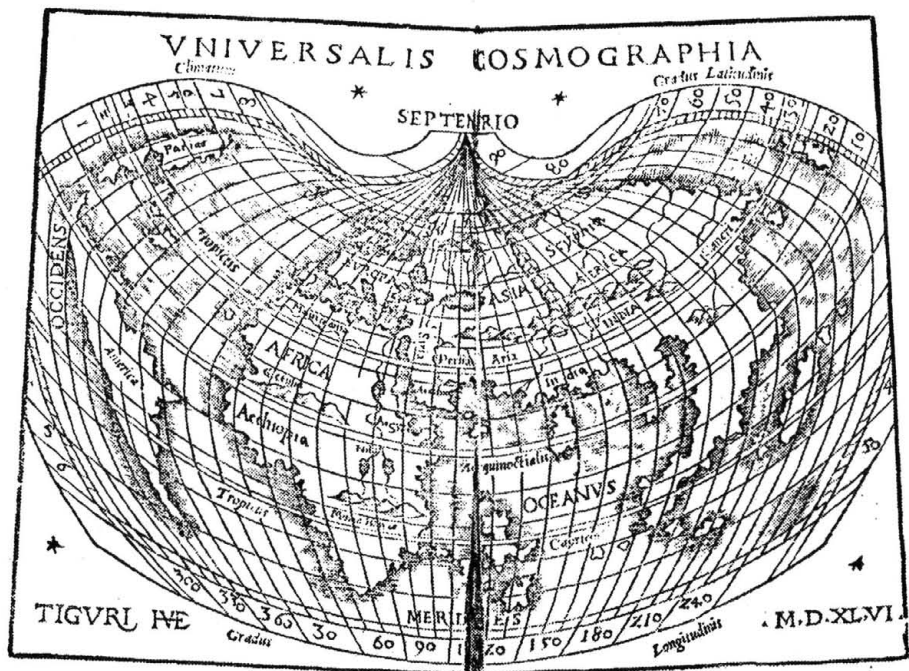
Az 1990-es évek olvasásvizsgálatai (1993: KSH adatok, 1995: MTA Szociológiai Intézete, 1996: Országos Közoktatási Intézet Értékelési Központja, stb.) egybehangzóan a gyermek és a felnőtt lakosság körében a mennyiség és minőség vonatkozásában jelentősen csökkenő olvasmányteljesítményt jeleznek. Ennek egyik oka, hogy a gyermekek 30-40%-a dyslexiás tünetekkel rendelkezik. (Csabai Katalin, 1992.) E magas arányban szerencsére a 20-30%-ot a környezet által előidézett *aldyslexia* tesz ki, melynek enyhítésében a gyermekkönyvtárosok is részt vállalnak. Erről kaptunk képet *Varga Károlyné* (Városi Könyvtár, Tapolca) gyakorlatából. Évek óta megkülönböztetett figyelmet fordít az óvodás és elsősztályos olvasóira, az Inizan-teszt segítségével vizsgálja téri orientációjukat (mértani formák másolása, betűformák között észrevehető különbségek felismerése, mértani ábrák felépítése kockákkal), beszédképességüket (történet-emlékezet, rajz-emlékezet, artikulációs feladatok), időorientációjukat (ritmusismétlés, ritmusutánzás). A problémás gyermekek számára, együttműködésben a szakemberekkel, foglalkozás-sorozatot szervez, mely az olvasás és beszédképesség fejlesztésére irányul. Kiváló eredményeiről a konferencia résztvevői is meggyőződhetnek bemutató foglalkozásán.

Suppné Tarnay Györgyi (Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen) beszámolt a Debreceni Városi Könyvtár kettős funkciójú fiókkönyvtárában működő *Down kóros gyermekek klubja* tevékenységéről. A lakótelepi könyvtár közelében „Az élet jegyében” Alapítvány országos hatókörű bentlakásos iskolát tart fenn Down kóros gyermekek számára. Az ott élő 6–18 éves gyermekeket is bevonta a könyvtár olvasói körébe, mindannyian beiratkozott tagjai a könyvtárnak, rendszeresen kölcsönöznek képes- és meséskönyveket, kazettákat, hetente egy alkalommal klubfoglalkozáson vesznek részt. A gyermekek különböző szinten tudnak írni, olvasni, szövegértési nehézségekkel küzdenek, ill. kevéssé differenciált hallásuk miatt helyesírási problémáik vannak, ugyanakkor igen ügyesek a ma-

nuális tevékenységekben. Nevelésük elsődleges célja a praktikus intelligencia kialakítása és fejlesztése, a napi élethelyzetekben való eligazodásuk segítése. A klubfoglalkozások tervezésekor e körülményeket messzemenően figyelembe veszik a könyvtárosok. A foglalkozások témái sokszínűek: mesélés könyvből és szabadon, képről olvasás, ünnepek, évszakok, köznapi gyakorlati ismeretek (pl. óra) szerepe, használata; a könyvtárban található dokumentumok jellemzői, használatuk, stb. A beszélgetésekhez adekvátan kapcsolódnak különböző típusú manuális foglalkozások: tojásfestés, álarckészítés, rajzolás, festés, gyurmázás, papírragasztás. A klub vezetőjének, Hadházi Csabánének fontos törekvése, hogy a gyermekek a klubfoglalkozásokon kívül más programokban is részt vegyenek együtt az egészséges gyermekekkel, így azok megismerik, megszokják, elfogadják és segítik sérült társaikat. Nagyfokú empátiás készség, türelem, szeretet és persze hozzáértés szükséges a program megvalósításához: ezt bizonyította az a klubfoglalkozásról készült videofilm, amelyet a konferencia résztvevői megtekinthettek.

A nagy városokban koncentrálódik a fogyatékos gyermekekről történő intézményes állami gondoskodás, közöttük speciális iskolák működtetése. Az iskolák egyben diákotthonok is, így a gyermekek nagyobb része bennlakó, ami még jobban fokozza izoláltságukat. A velük foglalkozó pedagógusok természetes törekvése neveltjeik bevonása az őket körülvevő társadalmi környezetbe, ezzel segítve eligazodásukat, stabilitásukat. E törekvés egybeesik a gyermekkönyvtár azon elgondolásával, hogy minden gyermek információs, kulturális igényeinek kialakítására és kielégítésére vállalkozik, ill. részt vállal szocializációjuk segítésében. Így könnyen egymásra talál az iskola és a könyvtár, gyorsan kialakul az értő párbeszéd és a közös cselekvés. A Hajdú-Bihar megyei Könyvtár Gyermekkönyvtára, mint arról *Harangozó Attiláné*, a könyvtár vezetője beszámolt, az évek folyamán szoros kapcsolatot épített ki az értelmi fogyatékos gyermekeket nevelő Bárczy Gusztáv Általános Iskola és a gyengénlátó gyermekeket oktató Kettesy Aladár Általános Iskola pedagógusaival. Első lépésként a könyvtárosok használható könyvtárrá szervezték az iskolákban lévő könyvhalmazokat, és a munka során szerzett tapasztalatok és megbeszélések alapján körvonalazódtak a gyermekkönyvtár iránti elvárások. Ezek között szerepel pl., hogy a könyvtár járuljon hozzá az olvasás motiválásához, tartson könyvtári órákat és foglalkozásokat, ajánljon életvezetési mintákat adó irodalmat, segítse az önálló ismeretszerzési készség kialakítását, a gyermekek által megélt kudarcok feloldását, segítse élményszerzésüket, s fejlessze stílusukat. A könyvtári tevékenység a pedagógusok bevonásával a fogyatékos típusának megfelelő módszerek, eszközök kiválasztásával, a megfelelő empátiás készséggel rendelkező könyvtárosok irányításával rendszeresen folyik.

A *gyengénlátók* esetében pl. az érzékszervek fejlesztése, a látás nevelés, a látás-mozgás koordinációja áll a gyógypedagógiai nevelés középpontjában. Ennek megfelelően a könyvtári foglalkozások főként a vizualitásra épülnek: a gyermekek rajzot készítenek könyvtári élményeikről, az irodalmi művek közvetítése komplex módon, az auditív és vizuális lehetőségek együttes alkalmazásával történik, pl. meseposztó segítségével. E módszer speciális alkalmazásaként mesefigurákat készítenek a gyermekek, melyek köré meséket találnak ki, s meseposztón, ill. a mesealakokat megszemélyesítve adják elő azokat. A tevékenység színvonalát jelzi, hogy színjátékos fesztiválon is jó eredményekkel szerepelnek. Ah-

hoz, hogy az olvasás minél több gyermek számára sikerélmény lehessen, a gyermekkönyvtár optikai segédeszközöket is beszerzett (nagyító-olvasókészülékek), melyek segítségével igénybe vehetik az olvasótermi szolgáltatásokat is.

Az *értelmi fogyatékos* gyermekek számára a beszédkészség zavara, az elvont gondolkodás alacsonyabb szintje sok kudarcélményt jelent, ezért a velük való foglalkozások során figyelembe kell venni gyenge kombinatív, asszociatív képességüket, és aktív egyéni részvételük megszervezésével kell biztosítani számukra a sikerélményt. A foglalkozások színhelye legtöbbször a differenciált tevékenységek szervezésére legalkalmasabb játékszoba. Itt kisebb csoportokban és egyenként van lehetőség az egészséges gyermekekkel együtt játszani építőkockákkal, kisvasúttal, társasjátékokkal, komputerjátékokkal, nézni a televíziót, videót, meselemezt hallgatni, szőnyegen hasalva olvasni vagy a felállított sátorban titkokat megbeszélni.

Pálné Leinberger Ágota (Megyei Könyvtár, Kaposvár) több mint 10 éve foglalkozik *siket* gyermekekkel. Tapasztalatai szerint a könyvtárhoz szoktatást az óvoda utáni első előkészítő osztályban optimális kezdeni. Fokozatosan alakul ki otthon-érzetük, s ezzel párhuzamosan aktivitásuk, kapcsolatteremtési hajlandóságuk a nem kiemelten velük foglalkozó könyvtárosokkal, a halló gyermekekkel is. A könyvtári foglalkozások a gyermekek érdeklődésére épülnek, messzemenően figyelembe véve képességeiket s azok fejlesztésének lehetőségeit (meseképek értelmezése, önálló mesefeldolgozások, cselekvési szituációk megjelenítése, történelmi események felidézése évfordulókhöz kapcsolódva, könyv- és könyvtárismeret). A könyvtárost főként a szájról olvasás és a metakommunikáció segíti a siket gyermekekkel való kapcsolatteremtésben, „beszélgetésben”. Egy-egy foglalkozáson az olvasmányokból 3-4 új szót ismertetnek meg, melyeket különböző

szöveggörnyezetben is értelmeznek. A szókinccs gyarapítása kiemelt fontossággal bír e gyermekcsoportnál. A folyamatos foglalkozások eredményeképpen lassan kialakul az egyszerű szövegek olvasása iránti igény – először a könyvtárban közös feldolgozásban, később otthoni önálló olvasással. Szívesen tanulnak a siket gyermekek verset, mondókát, s olvasmányélményeiket rajz formájában is kifejezik.

A siketek könyvtári programja csak gyógypedagógus szakemberek segítségével valósítható meg eredményesen. Sajnos, a közös munkára csak kevés pedagógus vállalkozik, nehéz partnereket találni még akkor is, ha a könyvtár vállalja a kezdeményező szerepet.

A társadalmi változások (munkanélküliség, elszegényedés, stb.) s a kultúrában is domináló piacgazdálkodás (értéktelen irodalom terjedése, az erőszak burjánzása a televízióban, a moziban, stb.) negatív személyiségformáló hatást jelent a társadalom egészére, s különösen veszélyes az ifjúságra. Rohamosan nő a magányos és a deviáns viselkedésű gyermekek száma, főként ott, ahol nagy létszámban élnek együtt. Szaporodnak a *lakótelepi bandák*, melyek veszélyt jelentenek gyermekekre, felnőttekre egyaránt. *Király Éva*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár lakótelepi általános iskolában működő fiókkönyvtárának gyermekkönyvtárosa elmondta: a túlkoros gyermekek pl. védelmi pénzt szednek a kisebb gyerekektől. Hasonló esetek arra indították, hogy vizsgálatot végezzen olvasói családi háttéréről, s ahol szükséges, a kerület gyermekvédelmi felelősével vegye fel a kapcsolatot.

A szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár egyik lakótelepi fiókkönyvtárában más társas színtér hiányában – *Szabóné Horváth Mária* tájékoztatása szerint – serdülő korú fiatalok a könyvtárban szervezték meg találkozósaikat, ahol hangos, trágár beszédükkel, szemeteléssel, a dokumentumok és a könyvtári bútorok szándékos rongálásával, italozással, az intézkedni akaró könyvtáros megfenyegetésével zavarták az olvasókat, a könyvtárost s a környék lakóit. E fiatalok „megszelídítésére” vállalkozott az előadó. A fiatalokéhoz hasonló agresszív magatartás nem volt célravezető a problémák megszüntetésére, helyette a fiatalokat elfogadó beállítottság segített a jóirányú változásokhoz. A folytonos rendreutasítás helyett a beszélgetéseikbe való bekapcsolódás, 1-1 cigaretta közös elszívása, a *Mi újság?*, *Hogy telt a napod?* kérdések elvezettek a bizalom kialakulásához, aktuális problémáik megismeréséig, a megoldás alternatíváinak közös végiggondolásáig. A könyvtáros személyiségfejlesztő előadásorozatot szervezett, ahol más olvasókkal együtt figyelemmel hallgatták a pszichológus előadót pl. a szülő-gyermek kapcsolatáról, a becsületről, szeretetről, szerelemről, a tartalmas emberi kapcsolatokról. Életükben először nyílt alkalmuk nem „ügyfélként” rendőrökkel egy asztalnál ülni, partnerként beszélgetni. A könyvtáros hívására az önkormányzat szociálpolitikai osztályvezetője kihelyezett fogadóórát tartott a könyvtárban. Ezek és hasonló alkalmak hatására csökkent, ill. megszűnt a fiatalok deviáns viselkedése. Érdekes azonban, hogy a könyvtárat továbbra is inkább társas színtérként használják, ritkán veszik igénybe klasszikus szolgáltatásait. A deviáns magatartású fiatalok utánpótlása folyamatos a lakótelepen, ami a könyvtár részéről folyamatos nevelőmunkát igényel. A könyvtáros, kompetenciája javítására, szociális szervező, önismereti tréner, ill. szenvedélybeteg-segítő képesítéseket is szerzett.

A hátrányos helyzet számbavételekor a nemzeti kisebbségek sajátos problémáira is figyelünk. *Diósné Csontos Júlia* (Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba) a szlovák gyermekek könyvtári ellátására tett erőfeszítésekről tájékoztatta a konferencia résztvevőit. A Békés Megyei Könyvtár 1972 óta lát el szlovák báziskönyvtári feladatokat, mely 1991-ig zökkenőmentesen elégtette ki a jelentkező igényeket. Ezután a Szlovákiából érkező kiadványok száma jelentősen megcsappant, egyre nehezebbé válik a vásárolt dokumentumok átjuttatása a határon. Az új dokumentumokról a könyvtár gyarapodási jegyzékeket és ajánlóbibliográfiákat állít össze, melyeket tájékoztatásul megküldenek az iskoláknak, klubházaknak. 1995-ben kapcsolatot kezdeményeztek az újonnan megalakult kisebbségi önkormányzatokkal, tájékoztatást adnak tevékenységükről, felajánlották szolgáltatásaikat, ám e próbálkozásaitak kis érdeklődés fogadta. A könyvtár PR tevékenysége eredményeként a szlovák tannyelvű iskola diákjai rendszeresen járnak a könyvtárba, részt vesznek könyvbemutatókon, képzőművészeti kiállításokon, játékos vetélkedőkön, szlovák nyelvű mese-versenyen, s a Csabai Szlovák Fiatalok Baráti Körével együttműködve szervezett „Sokszínű hagyományunk” c. előadás-sorozaton, mely a nemzetiség dalaival, táncaival, viseletével, szokásaival, játékaival ismerteti meg a gyermekeket.

Az utóbbi években gyakran esik szó a könyvtárak ezredvégi szerepváltozásairól. A fő feladat, az információhoz való hozzáférés biztosítása kiterjed a lakosság egészére, tehát a bármely oknál fogva hátrányos helyzetben levő csoportokra is. Nem lehet kétséges, hogy a könyvtáraknak a hátrány figyelembevételével, sajátos eszközeikkel segíteniük kell azok leküzdését. A gyermekkönyvtárakban dolgozó könyvtárosok felismerik e szerepüket, megkeresik a szükséges partnereket munkájukhoz, s kreatívan rátalálnak a sikerre vezető módszerekre is. A konferencia egyik tanulságaként megfogalmazható, hogy a partnerek között a jövőben a szülőket nagyobb számban lenne jó üdvözölni, s mint arra Barócsi Edit főiskolai hallgató felhívta figyelmünket: ugyanúgy a diákkormányzatokat is.

Dr. Suppné dr. Tarnay Györgyi

Az idők változnak: irodalompropaganda a norvég közkönyvtárakban

Változó kultúrpolitika

A kultúra ún. „tágabb” értelmezéséről ma már szinte csak múlt időben beszélhetünk. A 70-es évek norvég kultúrpolitikáját a helyi és egyéni kulturális tevékenységgel való törődés és ennek értékelése jellemezte. Ugyanakkor politikai erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy megszűnjön a kultúra hagyományos kettéválasztása felsőbb („magas”) és népszerű kultúrára. Amit korábban szabadidős tevékenységnek, pihenésnek, hobbinak, sportnak tekintettünk, most a kultúra, a tágabban értelmezett kultúra részének kell tartanunk. A 70-es és 80-as évek kulturális politikájával foglalkozó parlamenti dokumentumok, jelen-

tések és határozatok a korábbinál sokkal kevésbé hangsúlyozták a morális aspektust. „Az élet minősége” és az „egyéni alkotó tevékenység értéke” állt helyette a középpontban, a 90-es években pedig a kultúra utilitarista értékei. A felsőbb kultúra minőségi értelmezése megkérdőjeleződött.

A közkönyvtáraknak két alapvető igényt kell kielégíteniük: 1) a különböző szintű törvényekkel és politikával összhangban kell működniük és 2) szolgáltatásokat kell nyújtaniuk használóiknak, ami azt jelenti, hogy a könyvtáraknak bizonyos fokig igazodniuk kell a piaci követelményekhez. Norvégiában, részben a 90-es évek kultúrpolitikája következtében, a hangsúly az első pontról a másodikra került.

Ezenkívül az általános felfogás szerint a közkönyvtárnak ma és már jóideje még három további kihívással kell szembesülnie, nevezetesen, hogy a helyi közösség számára valódi értéket jelentsen, a helyi művészeti alkotások kiállítására helyet adjon, és ösztönözze a helyi kezdeményezéseket és a bennük való részvételt. Ezeket a feladatokat azonban még nem látják el, különösen ami az irodalompropagandát illeti.

Kulturális változások

Egyszer valaha volt egy rendes és tiszta Norvégia, ahol éles határok voltak a magas és a népszerű kultúra között. A változások elmozdították a határokat, a különbségek elmosódnak. Ma már teljesen elfogadott dolog, ha valaki egyik este operába megy, másnap pedig futballmeccsre, a különböző kultúrák többé már nem kötődnek különböző társadalmi osztályokhoz. A bevándorlás, az utazás és a turizmus szintén hozzájárult a mai árnyaltabb kulturális kép kialakulásához.

Változások az irodalomban

A fentieknek megfelelő változás az irodalomban az irodalmi műfajok szabad használatában jelenik meg. A fantázia és a krimi elemei most filozófiai és politikai művekben is felbukkannak. Kjartan Flogstad, Jostein Gaarder, Jan Kjaerstad és Oystein Lonn e tendencia legjelentősebb norvég képviselői. E jelenséget „posztmodern”-nek is nevezhetnénk, ha a szó nem lenne már kissé megkopott.

A „változó idő” másik jele az orális irodalom iránti megnövekedett érdeklődés. Divattá vált írók és színészek felolvasó estjeinek látogatása: tavaly még egy izlandi szerzőt is végighallgattam, aki teljes regényét felolvasta egy éjszaka. Ugyanakkor hódít a mesélés műfaja is.

Változások az olvasási szokásokban

A statisztika szerint Norvégiában jelentős változás következett be az olvasási szokásokban, és csökkent a könyvtárakból kölcsönzött könyvek száma. Általá-

nosan elmondható, hogy a norvégok a korábbinál sokkal kevesebb időt töltenek olvasással, mindazonáltal az eladott könyvek száma emelkedik.

Figyelembe véve az említett változásokat a kultúrpolitikában, magában a kultúrában, az irodalomban és az olvasási szokásokban, számomra nyilvánvalónak tűnik, hogy a közkönyvtár és irodalompropagandája nem engedheti meg magának, hogy holtpontra jusson. A közkönyvtári törekvések (ha voltak ilyenek) jelentős mértékben műszaki és gazdasági kérdésekre irányultak.

Az irodalompropaganda hagyományai

Az irodalompropaganda a közkönyvtárakban hagyományosan a következő elemeket foglalja magában: személyes ajánlás, kölcsönzés, kiállítások, felolvasások, szavatok, előadások és irodalmi foglalkozások gyerekeknek. A propaganda-tevékenység általában a könyvtáron belül zajlik, és általában azok a hűséges olvasók látogatják, akik számára a könyvtár megbízható barátot jelent. A propaganda említett formáit egyoldalú kommunikáció jellemzi. A könyvtári személyzet vagy a könyvtárat igénybe vevő rendezők az aktív résztvevők, a látogatók a passzív befogadók. Az egyéni kulturális tevékenység támogatása és ösztönzése nem kerül előtérbe. Következésképpen a könyvtárak számára megoldandó feladat, hogy megtalálják az irodalmi foglalkozások olyan módját, ahol a használó aktív résztvevővé válik. A valamiben való részvétel azon kívül, hogy fontos emberi tapasztalat, a kultúrpolitika egyik fő célkitűzése is.

Az irodalompropaganda új módjai

Milyen formái sikeresek manapság a propagandának? A siker e területen azt jelenti, hogy egyre több emberrel kommunikálunk és késztetjük az olvasásra.

Az időhiány a legáltalánosabb ok a nem-olvasásra. Az idő értékes forrás, és nem akarjuk azzal eltölteni, hogy bemegyünk a könyvtárba, és nem tudjuk, mit kölcsönözzünk. Az irodalompropaganda-tevékenység során ennek tudatában kell lenni, és az olvasást gyakorlattá, könnyen rendelkezésre állóvá kell tenni. Az irodalomról való tájékoztatás két módja a könyvklub rendszer és az Internet. Sok közkönyvtár nyilvános szolgáltatásai között szerepel az Internet. A kulcsszó az „információ” és nem az „irodalom”. Mint ismeretes, az Internet majdnem minden tartalmaz, és a könyvtárak fontos feladata, hogy az Internet-forrásokat olyan módon kínálják, amely ráveszi a szörfözőket a minőségi szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom olvasására egyaránt.

Ennek egyik példája a „Szépirodalom az Interneten” nevű dán projekt, melyet a koppenhágai Királyi Könyvtárosképző Főiskola (Royal School of Librarianship) hallgatói és oktatói fejlesztettek ki. Ez a szolgáltatás számos kiadó új könyveinek bemutatásához biztosít hozzáférést, a regények teljes szövege olvasható, bemutatják a szerzőket, lehetőség nyílik a könyvekkel kapcsolatos beszélgető csoportokban való részvételre, és természetesen könyvtári katalógusokhoz is hozzá lehet férni.

A másik, valószínűleg ismert példa, az amerikai (virtuális) könyvesbolt az amazon.com. Ezt jó ötletnek tartom a közkönyvtárak számára. Természetesen van lehetőség a használók számának mérésére, amely azután a könyvtár tényleges használóiról szóló statisztikába bevehető.

A könyvklubok a könyvtárak számára az egyik erős befolyásoló erőt, ugyanakkor a versenytársat is jelentik. Norvégiában ezek a klubok rendkívül sikeresek, és az olvasóközönség irodalmi ízlését valójában ők formálják. Kevés számú könyvet terjesztenek nagy számú olvasó körében, ami azt jelenti, hogy a publikált szépirodalom túlnyomó részét évente nagyon kevesen olvassák.

Sírángozás helyett a könyvtárak elleshetnének néhány sikeres stratégiát a könyvkluboktól. A klubok nagyon okosan propagálják könyveiket – úgy, hogy az egyúttal tájékoztatás és reklám is. És mindez annyira egyszerű. Szinte semmit sem kell tenni ahhoz, hogy megszerezzük a könyvet, és a lemondása is majdnem olyan egyszerű: csak egy, a megfelelő időben történő telefonhívás.

Havi magazinjuk a kulcs mindehhez. Ízléses kivitel, interjú a szerzővel, ízelőtől és csábításként egy oldal az elolvasandó könyvből. Nem csinálhatna a könyvtár is valami hasonlót? Természetesen sok pénzbe kerülne, és szakképzett személyzetet igényelne egy ilyen folyóirat szerkesztése, nem beszélve a terjesztésről. Az egyik megoldás az együttműködés lehetne: a mozival, színházzal vagy akár a helyi egyházközség lapjával. Az olyan fajta irodalompropaganda, amely együttműködést feltételez, önmagában is értékes. Egy széles körben terjesztett kiadvány, amelyben a könyvtár maga is bemutatkozhat és bemutathatja ingyenes könyvkölcsönzési szolgáltatását, recenziókat és ajánlásokat közzölhet az irodalom legjaváról, sikeres formája lehet az irodalompropagandának.

A könyvtáros mint kritikus

Véleményem szerint a könyvtárosoknak kritikusként kell működniük. Közülük sokan írnak a helyi újságba vagy rádióba, és széles körű visszhangra találnak az olvasók körében. Kritikusként a bestsellerek „árnyékában” lévő jó könyvekre hívhatjuk fel a figyelmet. A kritikus szerep jó alkalmat kínál arra, hogy népszerűsítsük a könyvtárat és a könyvtárosi munkát.

Egyéni tevékenység

Mint már említettem, ma nagy az érdeklődés a szóbeli előadás műfaja iránt. A könyvtár megfelelő fórum lehet arra, hogy helyet adjon tanfolyamoknak vagy az ún. „mesélési” fesztiváloknak. Ami a szépirodalmi művek írását illeti – ami mostanában főként a fiatalok körében népszerű tevékenység – a könyvtár lehet az első hely, ahol az új szerző találkozhat olvasközönségével. Az előadás vagy felolvasás helyett vagy mellette a tapasztalt szerzőket fel lehet kérni tanfolyamok tartására az írásról. A könyvtár megfelelő hely lehet a kreatív írásra és mesélésre. Az ezzel foglalkozóknak irodalomra van szükségük, cserébe ők is propagálják az irodalmat. A hasonló kreatív csoportokat ösztönözni lehetne kiállítások rendezésére vagy a közkönyvtár feljesztésében történő más jellegű részvételre.

Befejezés

Ismerik a közkönyvtárak annak módját, hogyan propagálják az irodalmat? A norvég könyvtári statisztika szerint a kölcsönzött művek 50%-a szépirodalom. Miért nem beszélünk erről a szolgáltatásról vagy miért nem fejlesztjük, mint a többi, kevésbé jelentős szolgáltatást? Ez paradoxon: a közkönyvtár legfontosabb „termékének” a legkevesebb figyelem jut. Legfőbb ideje, hogy tegyünk valamit ez ügyben.

Åse Kristine Tveit
(Ford. Feimer Ágnes)

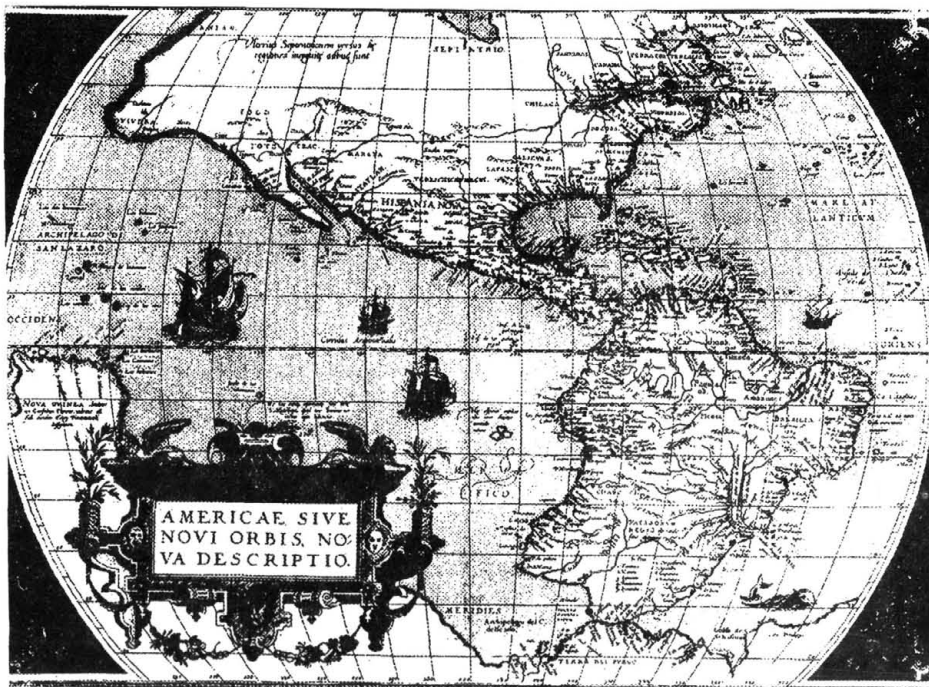
A tanár és az iskolai könyvtár együttműködési lehetőségei az információs társadalomban

Könyvtáros hallgatóként (ELTE BTK) vettünk részt a 6. BOBCATSSS konferencián (1998. január 26–28.), melynek témája (Shaping the Knowledge Society) és az ott elhangzott előadások felkeltették érdeklődésünket aziránt, hogyan járulhat hozzá az iskolai könyvtár az oktatás hatékonyabbá tételéhez az információs társadalomban.

Az információs társadalom nemcsak az információ fontosságát, hanem új és folyamatosan fejlődő eszközöket is jelent a benne élőknek. Ha valaki eredményes akar lenni az életben, akkor tudnia kell ezeket alkalmazni. Mivel az iskola alapfunkciója az, hogy felkészítsen egy sikeres életre, nem zárkozhat el az új eszközöktől. Ennek kétféle vetülete van. Egyrészt meg kell tanítania a tanulókat a releváns információk megszerzésére, másrészt saját hatékonysága érdekében célszerű alkalmaznia az új oktatástechnikai eszközöket. Ezek optimálisabb kihasználása érdekében kell a tanárnak és a iskolai könyvtárnak együttműködnie a modern technika alkalmazásában is. Ez a kérdés különösen aktuális ma Magyarországon, mert intenzívebbé vált az iskolák gépesítése a Sulinet keretében.

Írásunkban az oktatóprogramok, ismeretterjesztő multimédiás CD-ROM-ok és az Internet ilyen irányú lehetőségeiről vetünk fel néhány ötletet rövid elemzés keretében. A könyvtár elsődleges feladata az ezekhez való hozzáférés biztosítása a tanároknak és a diákoknak egyaránt.

Az oktatóprogramok megléte az iskolai könyvtárban segít a tanároknak megfelelő és változatos begyakoroltató feladatsorok összeállításában és a számonkérésben is, hiszen ezek segítségével tesztlapokat is állíthatnak össze a diákok tudásának felmérésére, és az értékelés módjában is ötleteket lehet belőlük meríteni. A tanulásban lemaradt diákoknak pedig tanácsokat adhatnak, hogy a tanórán kívül mely programok alkalmazásával zárkozhatnak fel eredményesen, és felhívhatják a tanulók figyelmét, hogy ezeket a programokat a könyvtárban megtalálhatják, használhatják. A könyvtárosok a programok mélyebb, analitikus feldol-

gozásával és a már összeállított tesztlapok gyűjtésével hozzájárulhatnak ahhoz, hogy mindezek ne vegyék el a tanárok túl sok idejét, és hogy mindig megtalálják azt, amire szükségük van.

A multimédiás CD-ROM-ok színessé és érdekessé tehetik a tanórákat. Ezek maximális kihasználtságának is feltétele a részletes feldolgozás, a tanárok tájékoztatása az újdonságokról, a programok használatának megtanítása a diákoknak és a tanároknak egyaránt. A dokumentum rendelkezésre bocsátásának két módja lehet. Az egyik az, ha a könyvtár „csak” szolgáltatja az adott dokumentumokat, a másik pedig az, ha multimédiás labort (egy gép egy monitorral) is tud nyújtani, ezzel biztosítva a helybenhasználatot. Ez utóbbi esetben a tanár a szemléltető komplex órákat a könyvtárban tarthatja meg, így a tanulók könyvtárhoz való pozitív hozzáállásához is hozzájárul. A multimédiás labor könyvtárba helyezésének nemcsak szakmai, hanem anyagi előnyei is vannak. Nem célszerű a dokumentumok típusai szerint két külön gyűjteményt (könyvtár és számítástechnikai labor) létrehozni, mert gazdaságtalan, és az optimális kihasználtságot is gátolja. Másrészt az iskoláknak nincs anyagi keretük minden tanterem géppel való felszerelésére, viszont a labor a könyvtárban minden osztálynak a rendelkezésére áll.

A CD-ROM-ok jobb kihasználtságához vezet az, ha a pedagógus olyan kötelező vagy szorgalmi házi feladatokat ad diákjainak, melyek a tankönyvből nem megoldhatók, így könyvtári segítségre van szükség. Mivel nem a jó kihasználtság az elsődleges cél az iskolában, meg kell említeni azt is, hogy ez a módszer elvezet a „több könyvű oktatás”-hoz, melynek lényege az, hogy a tanulók ne csak egy forrást (a tankönyvet) vegyenek igénybe az informálódáskor, és ezzel szélesítsék

látókörüket. Ugyanilyen céllal a tanár is használhatja a CD-eket az órákra való felkészülésben és a szemléltetés érdekes és optimális megtervezésében, ha például a multimédia lehetőséget biztosít arra, hogy a felhasználni kívánt ábrák, képek, hanganyagok sorrendje és megjelenítési módszere az óra előtt a tanár kívánsága szerint beállítható legyen. Összhangba hozhatjuk a tanár és a könyvtár tevékenységét úgy is, hogy például egy kódex multimédiás feldolgozásának bemutatása után megtekintjük az eredeti dokumentumot a megfelelő könyvtárban vagy múzeumban.

A könyvtár az általa gyűjtött multimédiák alapján játékos ismeretterjesztő vetélkedőket szervezhet a tanulóknak. Ezzel motiválttá teheti a gyerekeket a tanulásban, és megszokottá teheti számukra a könyvtár helyiségeit.

Írásunk vizsgálódásának harmadik tárgya az Internet. A hálózat lehetőségeit többféleképpen is kihasználhatjuk. Azzal, hogy a könyvtár biztosítja a hozzáférést, megteremti a tanárok szakmai kapcsolattartásának és az információkhoz való naprakész hozzájutásuk lehetőségét, ami az önképzést és a diákok előtti hitelesség fenntartását egyaránt támogatja. A könyvtárosok a tanárok által megadott témákban témafigyelést is végezhetnek, ami időmegtakarítással jár. A témafigyelés nemcsak tantárgyhoz kapcsolódó ismeretekre vonatkozhat, hanem az iskolafenntartáshoz szükséges pályázatokra is, melyek közvetlenül befolyásolják az oktató munkát. A könyvtár vállalkozhat távoktatásra is megfelelő felszereltség és személyi feltételek mellett.

A könyvtáros az, aki szakmai ismeretei következtében igazán alkalmas arra, hogy informálódni tanítson. Ezen képesség elsajátítása a jövőben egyre fontosabb lesz. Magyarországon ezt az új Nemzeti Alaptanterv az iskolai könyvtárosok munkaköri kötelezettségévé tette. Ehhez hozzájárul az Internet bevezetése a magyar középiskolákba a Művelődési Minisztérium Sulinet programja keretében.

Összefoglalva: az iskolai könyvtár az információhoz való hozzáférés biztosításával és a megfelelő dokumentumok gyűjtésével, részletes feldolgozásával, ismertté tételével és a helyszín biztosításával színesebbé és hatékonyabbá teheti az iskolai oktatást, megfelelő tanári és könyvtárosi együttműködés mellett.

Nem szabad megfeledkezni azonban arról, hogy az iskolának nemcsak az oktatás, hanem a nevelés is elsődleges feladata, tehát a korszerű technika alkalmazása nem pótolja az emberi tényezőt. A tanár személye és az emberi kapcsolatok nem helyettesíthetők semmivel, másrészt a túl egyénre szabott oktatás nem szolgálja a közösség érdekeit. Nagy felelősség az is, hogy a közvetített információ mennyisége ne legyen több, mint amennyit egy gyerek még fel tud dolgozni, nehogy elijesszük, összezavarjuk őket. Ennek a mértéknek a meghatározásában a tanárok azok, akik segíthetik a könyvtárosok munkáját.

Írásunkat Umberto Eco egy idézetével szeretnénk zárni, mellyel mi is teljesen egyetértünk: „A számítógéppel fenntartott kontaktus, eltekintve a vele való végletes visszaélésektől, ami minden emberi lelemény felhasználásával eddig is előfordult, nem butít el, ellenkezőleg: növeli készségeinket, társszerzősége ösztönöz. ...Mindenkint meg kell tanítani arra, hogy miként válassza ki a számára szükséges információkat, miközben ezzel egyidejűleg életben tartja a könyvet, az emberi fejlődésnek ezt a nélkülözhetetlen eszközét is.”

Dömsödy Andrea–Pallos Zsuzsanna